

Editör
Doç. Dr. İsmail Taş

**Prof. Dr.
Mustafa Özkan'a
Armağan Kitabı**

Cilt 2

PROF. DR. MUSTAFA ÖZKAN'A ARMAĞAN KİTABI

Cilt 2

Editör
Doç. Dr. İsmail Taş

BKY-Babiali Kültür Yayıncılığı: 468

Eser Adı

Prof. Dr. Mustafa zkan'a Armağan Kitabı

Editör

Doç. Dr. İsmail Taş

Mizanpaj

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

© Yayın Hakları

BKY-Babiali Kültür Yayıncılığı'na aittir.

1. Baskı: İstanbul 2025

Cilt 2 ISBN: 978-625-5780-35-5

Takım ISBN: 978-625-5780-33-1

Sertifika No: 12393

babiali kültür yayıncılığı

Oruç Reis Mahallesi Tekstilkent Caddesi

B 16 Blok No: 14 Esenler / İstanbul

Tel: 0212 438 47 78 Faks: 0212 438 57 78

bky@bky.com.tr

Baskı ve Cilt

Çalış Ofset Matbaacılık Ltd.Şti.

Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.

rnek İş Merkezi No: 8 Topkapı/İstanbul

Tel 0212 482 11 04

Sertifika No: 45159

İÇİNDEKİLER

Sıralı Sohbet Manasına Gelen	
Bazı Kelimelerin (Gezek, Herfene, Oturak, Barana, Geşdek) Kökenleri Üzerine	9
Murat Ali Karavelioğlu • Ayberk Furkan Demirel	
İbn Fazlullah el-Ömerî'nin Sulara Dair Tasvirleri Üzerine Değerlendirmeler	29
Murat Öztürk	
Filimsiler Yapım Eki midir, Çekim Eki midir?	37
Mustafa Altun	
Kırgız Yazılı Edebiyatını Oluşturan 19. Yüzyıl Şairlerinin	
Halkı Bilinçlendirmedeki Rolü.....	47
Mustafa Kundakcı	
Özbek Türkçesinde Arapça ve Farsçadan Alınma Sözlere Görülen	
Ünlü Genişlemeleri Üzerine	63
Mustafa Tañç	
Başlangıcından Günümüze Türk Edebiyatında Endülüs.....	71
Mustafa Uluçay	
Edebiyat, Mûsikî ve Kùltürümüzde Hac İlâhileri:	
1315 Mart/1317. (1899/1900) Tarihli Matbu Bir Mekke (Hac) İlâhileri Cöngü	103
Mustafa İsmet Uzun	
Sirâcü'l-Kulûb'deki Organ Adlarının Kullanımı Üzerine	145
Nesrin Gezici	

Fiilimsiler Yapım Eki midir, Çekim Eki midir?

Mustafa Altun

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Eğitimi Fakültesi Türkçe Eğitimi Bilim Dalı,
maltun@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1826-793X>

Özet

Türkçe, yeni ve kalıcı sözcükler türetmek için yapım eklerinin, sözcükler arasındaki dilbilgisel ilişkileri ya da geçici anlam ilişkileri kurmak, söz dizimsel ilişkileri sağlamak için çekim eklerinin kullanıldığı Altay dilleri arasında gösterilen eklemeli bir dildir. Yapım ekleri hem isim hem de fiil türetebilirken, çekim ekleri durum, zaman, görünüş ya da kişi gibi dil bilgisel kategorileri işaretler. Geleneksel Türkçe dil bilgisi anlayışında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri çoğunlukla yapım ekleri arasında değerlendirilmiştir; ancak farklı araştırmacılar bu konuda değişik görüşler ortaya koymuştur. Bu çalışmada hem Türk dil bilgisi geleneğinden hem de modern dil bilimi kuramlarından yararlanılarak söz konusu çekimsiz fiil biçimlerinin (fiilimsilerin) biçim bilimsel durumu tartışılmaktadır. Çalışmada; isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin hem yapım hem çekim özellikleri gösterdiği ve bu nedenle ayrı bir biçim bilimsel kategori olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe biçim bilimi, fiilimsi, türetim, çekim, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil

Are Nonfinite Verb Suffixes Derivational or Inflectional?

Abstract

Turkish is an agglutinative language—classified among the Altaic languages—in which derivational affixes are used to create new and permanent words, while

inflectional affixes serve to establish grammatical or temporary semantic relations between words and to maintain syntactic relations. Derivational affixes can derive both nouns and verbs, whereas inflectional affixes mark categories such as case, tense, or agreement. In traditional Turkish grammar, suffixes that form verbal nouns (infinitives), participles, and converbs are often treated as derivational; however, various scholars have offered different perspectives. Drawing on both Turkish grammatical tradition and modern linguistic theory, this study discusses the morphological status of these nonfinite verb forms. It argues that the suffixes forming verbal nouns, participles, and converbs display mixed properties of derivation and inflection, and therefore should be regarded as constituting a distinct morphological category.

Keywords: Turkish morphology, nonfinite verbs, derivation, inflection, verbal noun, participle, converb

Giriş

Türkçe, Altay dilleri arasında gösterilen sondan eklemeli bir dildir. Yapım ve çekim ekleri sözcük kök ya da gövdesine getirilerek kalıcı ve geçici anlamlar oluştururlar. Klâsik Türk dil bilgisi kaynaklarında yapım ekleri isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil ekleri olarak sınıflandırılır. Çekim ekleri ise isim ve fiil çekim ekleri diye ikiye ayrılır. Bu ekler Türkçenin tarihî sürecinde ilk yazılı kaynakların tespit edildiği Göktürkçeden başlayarak gelişim ve değişim göstermiştir. Bazen birden fazla ek bir araya gelerek tek bir ek gibi kullanılmıştır, bazen işlevini değiştirmiş, bazen belli bir tarihte sık kullanılan bir ek zaman içinde işlekliliğini kaybetmiştir, bazen de az kullanılan bir ekin zaman içinde sık kullanıldığı görülmüştür. Ek kalıplaşması yoluyla çekim eklerinin basamak değiştirmesiyle yapım eki gibi davrandığı, bazılarının çekim eki gibi işlev gördüğü olmuştur. Bazı sözcüklerin ise zaman içinde çeşitli ses olayları ve ses değişikliklerine uğramak suretiyle aşınarak ekleştiği olmuştur.

Ergin'e göre yapım ekleri ile kökler arasındaki bağlantı daimî, çekim ekleri ile kökler ve gövdeler arasındaki bağlantıları ise geçicidir. Çekim ekleri kelime yapısının oynayan parçaları, yapım ekleri ise kökler gibi kelime yapısının sabit parçalarıdır¹. Korkmaz'a göre ise yapım ekleri kök ile gövdenin kendi sınırları

¹ Muharrem Ergin, Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 123.

bugünün dil bilimi anlayışını teslim eder. Latince öğretiminden gelen filolojik geleneğe, pedagojik dil bilgisine karşı bir duruş sergiler.

Bu durum Eski Yunan'daki Örneksmeciler-Aykırlıkçılar arasındaki tartışmayı hatırlatıyor. Örneksmeciler dilin düzenli olduğunu, belli kuralları olduğunu ve buna göre örneksmeli akıl yürütmeyeyle olası biçim ve kuralların belirlenebileceğini savunuyordu. Aykırılıkçılar ise dilde pek çok düzensizlik olduğunu, örneksmeyeyle ancak belli yapıların betimlenebileceğini ifade ediyordu²⁰.

Bir şeyin ya 0 ya da 1 olmasına alışık zihinlerin 0 ile 1 arasında sonsuz sayıda ihtimalin olduğuna alışması gerekiyor. Dolayısıyla klâsik mantığının yanı sıra bulanık mantık seçeneğinin de fiilimsileri anlamada yardımcı olacağını düşünüyoruz. Dili kullananların genel eğilimlerin ya da kuralların dışına çıkarak yeni eğilimler ya da kurallar getirebileceğini öngörmeliyiz. Bu dili kullananların tercihleriyle olduğu kadar, aynı zamanda dilin iç işleyiş mekanizmasıyla hatta akla gelmeyecek başka dış etkenler yoluyla da gerçekleşebilir. Bunlara çoğu kez istisna diyoruz ama o istisnaların zamanla kurala dönüşme ihtimallerini gözden kaçırıyoruz.

Sonuç olarak bizim görüşümüz *fiilimsilerin hem yapım eki hem de çekim ekinin belirgin özelliklerini taşıyan, kalıcı sözcükler türetebilen, isim çekim ekleri alabilen, söz dizimsel işlevi olan ara bir ek olduğu* yönündedir. Fiilimsiler ikisinden ayrı bir sınıfta değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

- BAŞDAŞ, Cahit, Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler, *I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 26-27 Eylül 2006, s.1-6.
- BOZ, Erdoğan, Türkçede Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 1 (1), Haziran 2019, s.69.79.
- ÇINAR, Oktay, The Difference between Derivation and Inflection in Turkish and Its Application to Reduplication”, *İdil*, 92, (2022 Nisan), s. 553–563. doi: 10.7816/idil-11-92-0
- DENİZ YILMAZ, Özlem, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- ERDEM, Mevlüt, Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları, *Bilig*, 58, 2011, s.71-90.

²⁰ Caner, Kerimoğlu, *Genel Dilbilimine Giriş*, 7. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2022, s.7.

- ERGİN, Muharrem, Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları, İstanbul, 2009.
- GÜLSEVİN, Gürer, Türkçede 'Sıra Dışı' Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlanma Sorunu Üzerine, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 1267-1284.
- HASPELMATH, Martin ve SIMS, Andrea. D., *Understanding Morphology*. Hodder Education, 2. Baskı, 2010.
- HASPELMATH, Martin, Inflection and Derivation As Traditional Comparative Concepts, *Linguistics*, 62(1), 2024, s. 43-47.
- KERİMOĞLU, Caner, *Genel Dilbilimine Giriş*, 7. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2022.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- TOPÇU, Çiğdem, *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Sakarya, 2011.
- TURAN, Zikri, Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları, *Türkbilig*, 35, 2018, s. 97-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52835/697942>
- UZUN, Nadir Engin, *Biçimbilim-Temel Kavramlar*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2006.